

POSTUPANJE USTAŠKOG REŽIMA S IMOVINOM ŽIDOVA I SRBA U KOTARIMA KOPRIVNICA I ĐURĐEVAC (1941. - 1942.)

THE USTASHA REGIME TREATMENT OF JEWISH AND SERBIAN PROPERTY IN KOPRIVNICA AND ĐURĐEVAC DISTRICTS (1941 - 1942)

Vladimir ŠADEK

Koprivničko-križevačka županija
Koprivnica
vladimir.sadek@kckzz.hr

Primljeno / Received: 15. 8. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 4. 12. 2015.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC:

[329.18+323.28] (497.5-3Podravina)“1941/1942”

94(497.5=411.16)“1941/1942”

94(497.5=163.41)“1941/1942”

SAŽETAK

Nakon stvaranja Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. na području Podravine započela je genocidna i rasistička politika ustaškog režima nad Srbima, Židovima i Romima. Uz ideološko opravdanje progona, ustaškom režimu bitno je bilo domoći se nekretnina i druge vrijedne imovine kojom su raspolagali Židovi i Srbi. Pod krinkom tumačenja da se takvom politikom namjerava ojačati hrvatsko gospodarstvo počinjena je velika otimačina, te su ustaški čelnici i njihovi pojedini pristaše preko noći stekli velika bogatstva. Za trgovačke radnje i poduzeća Židova i Srba određeni su povjerenici, a na seoske posjede Srba naseljavani su Slovenci ili siromašniji domaći seljaci. Produktivnost tih imanja i poduzeća osjetno je smanjena jer novi upravitelji nisu bili dovoljno vješti za vođenje povjerenih im subjekata, pa je time i gospodarstvu načinjena šteta. Ustaške vlasti imale su i sulud plan za postupanje s vjerskim objektima Židova i Srba, koji je uključivao rušenje dijela ovih kulturnih i vjerskih spomenika, no na sreću taj se plan u konačnici nije ostvario.

Ključne riječi: ustaše, Židovi, Srbi, NDH, Podravina, kotari Koprivnica i Đurđevac

Key words: Ustashas, Jews, Serbs, Independent State of Croatia, Podravina, Koprivnica and Đurđevac districts

UVOD

Odmah nakon formiranja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u travnju 1941. ustaške vlasti počele su provoditi snažnu represivnu politiku protiv Srba, pristaša i suradnika ranijeg beogradskog režima, te svojih neistomišljenika. Po uzoru na nacističku Njemačku započeli su i brutalni rasistički progoni Židova i Roma, utemeljeni na zakonskim odredbama koje je donio poglavnik NDH Ante Pavelić. Bitna odrednica rasnih progona bilo je prisvajanje židovske i srpske imovine, što se opravdavalo kao sredstvo »podizanja hrvatske nacionalne privrede«. ¹ Potpuno je jasno da se ovdje radilo o pljački kojom je Židovima i Srbima oduzeta vrlo vrijedna imovina, što je na koncu rezultiralo velikim bogaćenjem brojnih ustaških dužnosnika i njima bliskih pojedinaca. Uz privatnu imovinu Židova i Srba, ustaški režim je došao u priliku za raspolaganje i s raznim javnim objektima ovih naroda, pa tako i sa židovskim i pravoslavnim sakralnim objektima.

¹ Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska, Zagreb, 1977., str. 178. – 184.

U ovom ću radu pokušati dati nova saznanja o tome kako se s oduzetom imovinom Židova i Srba postupalo na području koprivničke i đurđevačke Podravine. Prije svega iz razloga jer je to uglavnom neistražena tema, a isto tako niti mnoge druge pojedinosti iz prošlosti Podravine u periodu Drugog svjetskog rata nisu dovoljno istražene. U razdoblju socijalističke Jugoslavije istraživanju Drugog svjetskog rata prilazilo se uglavnom ideološki pristrano, pa radove do 1991. treba i čitati u tom kontekstu. U istraživanjima o Podravini ovi radovi su uglavnom fokusirani na Narodnooslobodilačku borbu i ratne pobjede partizana, no ipak dio objavljenih radova može pomoći u istraživanju ako im se pristupi s dozom opreza. Najviše radova o drugom Svjetskom ratu na zadanom području u tom periodu objavljeno je u Podravskom zborniku,² a ustaškim zločinima i holokaustom tada se ponajviše bavio Franjo Horvatić.³

Najrelevantniji radovi o rasističkoj politici ustaškog režima u Podravini napisani su u novijem razdoblju, ali i u njima se tema kojom se u ovom istraživanju bavim spominje tek usputno. Povjesničar Zdravko Dizdar pisao je o koncentracijskom logoru Danica, te ovaj autor u svojim radovima donosi najrelevantnije činjenice o funkcioniranju logora i događanjima koja su se tamo odvijala.⁴ Filip Škiljan pisao je o zločinima ustaškog režima nad Srbima, Židovima i Romima, te politici iseljavanja Srba tijekom 1941.⁵ Glavni fokus istraživanja bilo mu je područje Kalnika, no značajnim dijelom je obuhvatio i Podravinu. Rasističkom politikom ustaša u Podravini u nekoliko poglavlja se bavio i Zvonimir Despot u svojoj knjizi »Vrijeme zločina«, u kojoj jednim dijelom piše o postavljanju povjerenika u gospodarske objekte Židova i Srba, kao i o prodaji židovskih nekretnina u Koprivnici.⁶

Uz saznanja iz dosad objavljenih radova, podatke za ovaj rad ponajviše ću crpiti iz arhivskih dokumenata fondova Hrvatskog državnog arhiva i Državnog arhiva u Bjelovaru, te novina koje su izlazile u Koprivnici u vrijeme 2. Svjetskog rata.⁷

Valja imati na umu da je zadano područje nastanjeno najvećim dijelom Hrvatima, te da je tamo do početka rata vladao relativno miran suživot većinskog stanovništva i nacionalnih manjina. Između dva svjetska rata je u kotarima Đurđevac i Koprivnica živjelo oko 105 tisuća stanovnika.⁸ Najveći dio manjinskog srpskog stanovništva živio u selima Bilogore i Kalničkog gorja, u općinama Sokolovac, Novigrad Podravski i Pitomača, te gradu Koprivnici (sveukupno blizu 6000). Prema popisu stanovništva iz 1931. na ovom području tada je živjelo 539 Židova, a najviše u Koprivnici (339) gdje je ova manjinska zajednica vrlo značajno bila uklopljena u sve segmente društva i držala bitan dio gospodarstva.⁹ Roma je tada u koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini bilo 1025.¹⁰

Tijekom 1941. pobrojane nacionalne manjine, koje su zapravo bile i najbrojnije manjine na podravskom području, došle su pod udar ustaškog režima, što je bila preslika politike vladajućih s državne razine. Rasističku politiku nad židovskom i srpskom manjinom pratila je i neviđena grabež za njihovim

² Podravski zbornik, 1-41, Koprivnica, 1975. – 2015.

³ Franjo HORVATIĆ, Logor Danica u Koprivnici, Podravski zbornik 1, Koprivnica, 1975. ; Franjo HORVATIĆ, Ustaški zločini i teror u Koprivnici 1944. i 1945. godine, Podravski zbornik 6, Koprivnica, 1980.

⁴ Zdravko DIZDAR, Ljudski gubici logora »Danica« kod Koprivnice 1941. – 1942., Časopis za suvremenu povijest, br. 2, 34(2002.) ; Zdravko DIZDAR, Odnos ustaša prema HSS-u na koprivničkom području i u ustaškom logoru Danica, kraj Koprivnice, Podravina 7(2006.), br. 9.

⁵ Filip ŠKILJAN, Odnos ustaške vlasti na Kalniku i potkalničkom kraju prema Srbima, Židovima i Romima 1941. godine, Cris, 11(2009), br. 1. ; Filip ŠKILJAN, Prisilno iseljavanje Srba iz Podravine i Kalničkog prigorja u ljeto i ranu jesen 1941. godine, Cris, 14(2012), br. 1.

⁶ Zvonimir DESPOT, Vrijeme zločina, Zagreb : Slavonski Brod, 2007.

⁷ Državni arhiv Bjelovar (DABJ), 20 : Velika župa Bilogora ; Hrvatski državni arhiv (HDA), 1514 : Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu ; 01.1491 : OZNA ; 1499 : Velika župa Bilogora ; 01.1561 : Fond Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945-1987. (SDS RSUP SRH) ; Koprivnički Hrvat (Koprivnica), 1941. – 1943.

⁸ Vladimir ŠADEK, Političke stranke u Podravini 1918. – 1941., Meridijani, Koprivnica, 2009., Str. 7.

⁹ DESPOT, Vrijeme, str. 37. ; O dolasku i životu Židova u Koprivnici i Podravini vidjeti: Krešimir ŠVARC, Prilozi za povijest koprivničkih Židova, Podravski zbornik 17, Koprivnica, 1991. Str. 167. – 182. ; Ljiljana DOBROVŠAK, Židovi u gospodarstvu Koprivnice i Podravine, Podravina, 8(2009.), br. 16, str. 98. – 114.

¹⁰ Danijel VOJAK, Romi u Podravini, Podravina, 4(2005.), br. 7, str. 119

materijalnim vrijednostima, koje su u Podravini bile vrlo značajne. Zato će se i svrha ovog rada biti da se prikažu nova saznanja o upravljanju i gospodarenju imovinom osoba koje su predstavnici ustaškog režima protjerali, zatvorili ili pogubili u koncentracijskim logorima. Namjera je dakle da se s mikrorazine jednog područja dade doprinos proučavanju ove tematike na širem nivou.

GENOCIDNO-RASISTIČKA POLITIKA VLADAJUĆIH USTAŠA

Nakon stvaranja NDH Područje Podravine nije bilo izuzeto od rasističke i genocidne politike vladajućih ustaša, te su i ovdje nakon uspostave NDH počeli progone protiv Židova, Roma i Srba. Usporedno s uspostavom vlasti na terenu, ustaške vlasti su 15. travnja kod Koprivnice osnovale koncentracijski logor Danica. Bio je to prvi koncentracijski logor na području NDH koji je djelovao do 1. studenoga 1942. i kroz njega je prošlo oko 5600 zatočenika.¹¹ Danica nije bila koncentracijski logor klasičnog tipa, već logor koji je imao obilježja sabirnog, radnog i koncentracijskog logora. U ovom logoru se nisu vršila masovna ubojstva zatvorenika već su oni otpremani u druge logore diljem NDH gdje su često smrtno stradali, a najviše ih je stradalo u logoru Jadovno, te Gospiću i Pagu, njih 2167. Po nacionalnosti zatvorenici u Danici su najvećim brojem bili Srbi (2259), Židovi (600) i Hrvati (434).¹²

U ljeto 1941. u koncentracijske logore su sprovedeni brojni Romi i gotovo svi Židovi iz Podravine. Temelj za progone Židova i Roma bile su rasističke zakonske odredbe koje je poglavnik Ante Pavelić donio tijekom 1941.¹³ Najveća akcija uhićenja podravnih Židova dogodila se u Koprivnici, gdje je zajednica ovog naroda bila i najbrojnija. Provedeno je to vrlo organizirano u noći s 22. na 23. srpnja 1941. kad su čak 223 Židova uhićena i sprovedena u logor Danicu, da bi već sljedećeg dana bili deportirani u druge logore. Muškarci su kasnije bili odvedeni u Jasenovac gdje su ubijeni, a žene i djeca u Lohorgrad te u srpnju 1942. u Auschwitz odakle se nitko od njih nije vratio. U logore nisu bili odvedeni oni Židovi koji su se u vrijeme hapšenja nalazili u bolnici i oni koji su bili u mješovitom braku, te oni koji su ranije napustili grad.¹⁴ Hapšenje je organizirao logornik Stjepan Pižeta, ustaški povratnik iz emigracije koji je dobrim dijelom zahvaljujući i ovoj akciji unaprijeđen na poziciju stožernika u Velikoj župi Bilogora. »Koprivnički Hrvat« 20. rujna 1941. donosi vijest o Pižetinom imenovanju te se ističe kako on na visokoj funkciji sigurno neće zaboraviti Koprivnicu »... koju je radikalnim rješenjem »židovskog pitanja« zadužio.«¹⁵

Na području Đurđevca je prema izvješću kotarskog predstojnika iz prosinca 1941. živjelo 60 Židova, od kojih je troje odvedeno u koncentracijske logore dok su ostali promijenili vjeroispovijest i prešli na katoličanstvo. Općinska poglavarstva i oružničke postaje izvještavali su da su se Židovi na ovom području držali lojalno, da kod njih nije primijećeno sumnjivo ponašanje, te da se nisu kretali izvan područja kotara.¹⁶ Međutim prema elaboratu Službe državne sigurnosti iz 1962. rat su preživjela samo

¹¹ Ovaj broj se navodi prema iskazu ustaškog blagajnika u logoru Martina Kokora koji je ovo izjavio prilikom saslušanja u krivičnom postupku protiv Martina Nemca u prostorima UDBE u Koprivnici 4. kolovoza 1946. HDA, 01.1561 : SDS RSUP SRH, br. 013.2.67 Koncentracioni logor Danica u Koprivnici Povjesničar Zdravko Dizdar je također potvrdio ovaj broj u svom radu o logoru, a sam je utvrdio podatke za ukupno 3358 logoraša, te naveo da je u samom logoru Danica stradalo njih tridesetak. DIZDAR, Ljudski gubici, str. 378. – 407.

¹² Isto, str. 388. – 390. i 404. – 406.

¹³ Hrvoje MATKOVIĆ, Na vrelima hrvatske povijesti, Zagreb, 2006., str. 376. – 382. ; Ustaša : dokumenti o ustaškom pokretu, Zagreb, 1995., str. 149. i 160. – 164. Već 17. travnja donesena je »Zakonska odredba za obranu naroda i države«, 30. travnja donesene su »Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti« i »Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda«, a u studenom 1941. »Zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore«

¹⁴ ŠKILJAN, Odnos ustaške, str. 94. – 95.

¹⁵ Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 7(1941.), br. 17, G. Stjepan Pižeta

¹⁶ DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 1, Kotarska oblast u Djurdjevcu - Izvješće o položaju, 31. prosinca 1941.

dva tamošnja Židova – Josip Berger i Šandor Braun, vlasnik paromlina. Daljnji progoni očito su se odvijali u kasnijim godinama rata.¹⁷

Hapšenja Židova provođena su i u drugim podravskim mjestima gdje su oni živjeli: Novigradu Podravskom, Sokolovcu, Virju, Ferdinandovcu, Kloštru Podravskom, Sigecu, Prekodravlju, itd. Židovi iz Legrada koji je bio pod okupacijom Mađara deportirani su tijekom rata u mađarske logore.¹⁸

Hapšenja Roma na koprivničkom području počela su tijekom srpnja i kolovoza 1941., nedugo nakon što su u logore otpremljeni Židovi. S koprivničkog područja je tijekom ljeta 1941. uhapšeno 180 romskih obitelji.¹⁹ Hapšenja u đurđevačkom kraju počela su u jesen 1941. i nastavila se tijekom 1942.²⁰

Teške represivne mjere provođene su i protiv srpskog stanovništva, te protiv svih za koje su vladajući smatrali da su u vrijeme Kraljevine Jugoslavije podržavali beogradski režim i čije je ponašanje protumačeno kao protuhrvatsko. Takvi pojedinci su označeni kao »četnici«, te su smatrani glavnim neprijateljima nove države. Protusrpska politika je uključivala protjerivanje jednog dijela Srba izvan NDH, obraćanje drugog dijela na katolicizam i uništenje ostalih. Za program uništenja Srba režim NDH nije imao službene zapovijedi, no donesene su zakonske odredbe po kojima je protiv skoro svakoga mogla biti podignuta optužnica.²¹ Srbi su tada dijeljeni na bogate, siromašne i one koji su smatrani četnicima. Tzv. četnici su uglavnom završili u logorima, bogati su trebali biti iseljeni u Srbiju, a siromašni su mogli ostati u svojim domaćinstvima.²²

Mnogi Srbi su se radi vlastite sigurnosti odlučili na promjenu vjeroispovijesti. Prema podacima iz materijala koji su birokrati Velike župe Bilogora pripremili za godišnjak NDH početkom 1942. prvostupnijske vlasti su na tom području izdale 10.000 dozvola za prelazak s pravoslavne (grčkoistočne) vjeroispovijesti na rimokatoličku.²³

Sigurnost pravoslavnog stanovništva u Podravini bila je prilično ugrožena, samim time jer su pojedine naoružane skupine samostalno upadale u sela s većinskim srpskim stanovništvom i maltretirale ih. Kotarske vlasti u Koprivnici takve postupke nisu tolerirale no teško su to mogle spriječiti. Najočitiiji primjer je zbivanje od 5. kolovoza 1941. kad je odred ustaša iz Varaždina krenuo u napad na potkralnička sela kod Rasinje pod izlikom da se tamo sprema četnički ustanak.²⁴ Sličan postupak poduzeli su i pojedinci iz križevačkog područja kad je skupina naoružanih osoba iz Križevaca (oružnici, redarstvenici i naoružani civili) 3. kolovoza 1941. stigla u Veliki Poganac, selo s većinskim srpskim stanovništvom, i maltretirala stanovništvo, odnosno kako se u dopisu koprivničkog kotarskog predstojnika navodi počela je s »nedozvoljenim uredovanjem«.²⁵

Tijekom 1942. postepeno je došlo do popuštanja režimske represije prema Srbima, naročito nakon osnivanja Hrvatske pravoslavne crkve u lipnju 1942. nakon čega je srpsko stanovništvo od strane režima uvelike poticano na pridruživanje ovoj novoj zajednici. Bitna je u tom smjeru bila i odredba Ministarstva unutarnjih poslova iz studenog 1942. prema kojoj je svaka prisila (fizička ili psihička) za prije-

¹⁷ HDA, SDS RSUP SRH, 013.15 Ustaški aparat na Kotaru Đurđevac, Djelatnost ustaša u toku II. svjetskog rata, Događaji u Đurđevcu

¹⁸ Isto ; HDA, SDS RSUP SRH, 013.14 Ustaški aparat na Kotaru Koprivnica, Legrad pod okupacijom Mađara

¹⁹ HDA, SDS RSUP SRH, 013.14 Ustaški aparat na Kotaru Koprivnica, Deportacija Cigana i Jevreja ; Važniji događaji na području Prekodravskog kraja ; Važniji događaji na području bivše općine Sokolovac

²⁰ Isto, 013.15 Ustaški aparat na Kotaru Đurđevac, str. 30. – 59. Djelatnost ustaša u toku II. Svjetskog rata

²¹ Npr. Zakonska odredba za obranu naroda i države, Zakonska odredba o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda, Zakonska odredba o državljanstvu, Odredba o nekretninama tzv. dragovoljaca, »Zakonska odredba o zabrani ćirilice, Zakonska odredbu o prijelazu s jedne vjere na drugu.

Filip ŠKILJAN, Prisilno iseljavanje Srba iz Podravine i Kalničkog prigorja u ljeto i ranu jesen 1941. godine, Cris, 14(2012), br. 1., str. 342. – 345.

²² DESPOT, Vrijeme, str. 42. – 45.

²³ DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 7, Godišnjak Nezavisne Države Hrvatske - gradivo za Veliku župu Bilogora u Bjelovaru, 23. veljače 1942.

²⁴ HDA, 1499 : Velika župa Bilogora, Dopis logornika Stjepana Pižete o napadu varaždinskih ustaša na srpsko stanovništvo, 7. kolovoza 1941.

²⁵ DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 1, Dopis kotarskog predstojnika iz Koprivnice Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, 12. kolovoza 1941.

laz s pravoslavne na rimokatoličku ili bilo koju drugu vjeroispovijest najstrože zabranjena.²⁶ No Srbi su unatoč tome i dalje u NDH ostali građani drugog reda, te su sve do kraja ove državne tvorevine živjeli u strahu za vlastiti život.

RASPOLAGANJE IMOVINOM KOJA JE ODUZETA ŽIDOVIMA

Židovi su u Podravini imali vrlo veliku imovinu, a posebno u Koprivnici gdje je do 2. Svjetskog rata živjela velika zajednica ovog naroda. Židovske obitelji su samo u Koprivnici posjedovale 45 kuća, 40 trgovina i obrta, te dosta oranica i vinograda.²⁷ Poslije rata je procijenjeno da je oduzeta i opljačkana imovina Židova u Koprivnici temeljem tržišnih vrijednosti iz 1939. ukupno vrijedila oko 40 milijuna dinara.²⁸ Nakon što su Židovi odvedeni u logore njihova je imovina bila rasprodana ili iznajmljena na javnim dražbama. Oduzet im je novac i dragocjenosti te su u njihove stambene objekte naseljeni Hrvati s drugih područja s jamstvima o političkoj ispravnosti.²⁹ U židovske stanove u Koprivnici smješteni su iseljenici iz Međimurja, dok su njihove radnje, trgovine i gostionice prodane na javnoj dražbi poduzetima ili osobama koji su bili podobni ustaškom režimu. Javnom dražbom 12. kolovoza 1941. iznajmljeno je 46 židovskih vrtova. Polja i ostale nekretnine dani su u zakup, a razne pokretnine su izložene za prodaju na dražbi.³⁰ Iz Međimurja su u židovske stanove u Koprivnici od 2. do 12. kolovoza preseljene 54 obitelji državnih i općinskih činovnika i namještenika, dok je 11 obitelji preseljeno u Ludbreg i okolice, a tri u Đelekovec.³¹

Već 5. svibnja 1941. koprivničko Udruženje trgovaca je Ustaškom povjereništvu za grad i kotar Koprivnicu dalo popis svih obrtničkih i trgovačkih radnji kojima su vlasnici bili Židovi. Popisane su 42 radnje, od kojih se 28 nalazilo u Koprivnici, te su prema odluci Ministarstva unutarnjih poslova predloženi povjerenici za ove radnje. Prvotni prijedlog Udruženja trgovaca je kasnije prilično izmijenjen, budući da su od svih predloženih kao povjerenici potvrđeni samo Martin Nemeč i Viktor Gajski i to ne u radnjama za koje su bili prvotno predviđeni. To se dogodilo iz razloga jer pojedinci vjerojatno ustašama nisu odgovarali, ali isto tako jer i jer mnogi nisu željeli na ovakav način preuzeti i iskorištavati radnje svojih sumještanika. Za povjerenika u jednoj radnji je primjerice bio predložen i Tomo Čiković, raniji gradonačelnik Koprivnice iz redova HSS-a te kasniji sudionik antifašističke borbe i ministar poljoprivrede u hrvatskoj poslijeratnoj Vladi.³²

Prema pisanju »Koprivničkog Hrvata« od 7. lipnja 1941. u trgovine i obrtničke radnje Židova u Koprivnici sljedeće osobe postavljene su za povjerenike: Oton Seiwerth, Viktor Reš, Miroslav Kamenar, Edo Barabaš, Josip Smiljan, Viktor Gajski, Leopold Lasničko, Martin Nemeč, Josip Doleneč, Dragutin Funjak, Martin Herman, Leopold Županić, Valko Andrašec, Ivan Horvat, Nikola Herman, Dragutin Kos, Franjo Jembrek, Stjepan Merklin, Stjepan Merklin, Nikola Kestranek, Stjepan Vinček i Ivan Herceg.³³

Dodjela židovskih radnji u ruke povjerenicima bila je čista otimačina jer povjerenici su tuđu stečevinu dobili u ruke kako bi s njome raspolagali, dok je za uzdržavanje vlasnika radnje i njegove porodice bio određen mjesečni iznos, što također nije bilo ispunjeno budući da je velika većina Židova uskoro odvedena u koncentracijske logore. Vlasnik radnje i svi radnici trebali su u potpunosti pokoravati povjereniku. Povjerenik je otvarao poštu i preuzimao sve pakete, preuzimao je gotovinu iz blagajne, plaćao

²⁶ HDA, 1499 : Velika župa Bilogora, Ministarstvo unutarnjih poslova – prielaz grčko-istočnjaka na koju priznaju vjeru, 21. studenoga 1942.

²⁷ DESPOT, Vrijeme, str. 79. – 80.

²⁸ HDA, SDS RSUP SRH, 013.14 Ustaški aparat na Kotaru Koprivnica, Masovni progoni i deportacije Jevreja, Cigana i Srba

²⁹ DESPOT, Vrijeme, str. 40. – 41.

³⁰ Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 7(1941.), br. 12, Židovski stanovi, pokretnine i nekretnine

³¹ Isto, Iz Međimurja preseljeno je

³² HDA, 1514 : Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu, Imenik židovskih trgovačkih radnja u gradu i srezu Koprivnica za postavljanje povjerenika, str. 635. – 636.

³³ Isto. ; Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 7(1941.), br. 2, Povjerenici u trgovinama

je račune te bez njegova znanja nije mogla biti izvršena ni najmanja isplata, zapošljavao je i otpuštao te radnicima određivao plaću. Vlasnik je imao pravo savjetovati povjerenika u cilju poboljšanja rada, no bez prava na odluku. Vlasnicima radnji je preko novina skrenuta pozornost da izbjegnju sukobe s povjerenicima, jer svaki sukob mogao je za njih kobno završiti. Koprivnički ustaše su postavljanje povjerenika u radnje i općenito odnos prema Židovima u Koprivnici preko »Koprivničkog Hrvata« opravdavali ističući da se u drugim gradovima »...sa tim protunarodnim elementima postupa bez skrupula i neke sentimentalnosti, koja kod nas još uvijek vlada...«.³⁴

Velik broj poslovnih objekata Židova u Podravini formalno je nacionaliziran nakon donošenja »Zakonske odredbe o podržavljenju imetka Židova i židovskih poduzeća« 10. listopada 1941. Državna riznica NDH sklopila je u siječnju 1942. ugovor s Savezom zadruga »Napredak«, kojim je ovom Savezu povjerena procjena i prodaja poduzeća i nekretnina Židova.³⁵ Tijekom veljače 1942. krenula je i procjena židovskih trgovina i nekretnina u Koprivnici. Procjenu je radio Napretkov Ured za nacionalizaciju priroda, koji je imovinu Židova trebao uz povoljne uvjete prodati »...najboljim, najčestitijim odnosno najsposobnijim u prvom redu stručnjacima Hrvatima da tako zadovolji potrebama hrvatskog priroda.«³⁶ Šef Odsjeka za nacionalizaciju priroda Dragutin Mašek stoga je posjetio Koprivnicu i zainteresiranima protumačio uvjete oko prodaje židovskih trgovina i nekretnina. Prvo su s prodajom krenule nekretnine vezane uz poslovnu djelatnost u Koprivnici, a potom i u okolnim selima, dok se prodaja ostalih objekata planirala za kasnije.³⁷

Zainteresirani za kupnju poslovnih objekata trebali su predati ponudu u roku 10 dana od objave oglasa, a u obzir su dolazile osobe s odgovarajućom stručnom spremom za vođenje poduzeća. Procjena za pojedine objekte je obavljena između travnja i kolovoza 1942. a nacionalizirani poslovni objekti Židova u Koprivnici i kotarima Koprivnica i Đurđevac su, uključujući i troškove procjene, procijenjeni i oglašeni putem novina. Ponajviše su to bile različite vrste trgovina (mješovita roba, obuća, odjeća, žitarice, mesa, kože, stoke, željezarija i trgovine raznih drugih potrepština), no bilo je tu i lokala, proizvodnih obrta (likeri, bojanje i tiskanje platna, mlin, pilana, stovarište sijena) i jedan hotel (Hotel Križ u Koprivnici).³⁸ Do kraja rata prodano je u Koprivnici 28 poslovnih objekata a kupili su ih većinom ljudi iz tog grada.³⁹

ISELJAVANJE SRBA I POSTUPANJE S NJIHOVOM IMOVINOM

Ustaški režim je ubrzo nakon stvaranja NDH počeo provoditi iseljavanje Srba u Srbiju i oduzimanje njihove imovine. Istovremeno se u dogovoru s Nijemcima počelo na područje NDH naseljavati Slovence koji su prognani iz svojih domova na slovenskim područjima koje je okupirala Njemačka.⁴⁰ Masovna prisilna iseljavanja Srba u Podravini dogodila su se sredinom kolovoza 1941. U kotaru Koprivnica uhićeni su tad imućniji Srbi, dok siromašniji nisu bili na popisima za iseljavanje. Iz cijelog kotara je okupljeno 146 osoba, najviše iz općine Sokolovac i Koprivnice, te odvedeno u logor u Bjelovaru. Na

³⁴ Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 7(1941.), br. 2, Povjerenici u trgovinama

³⁵ Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH, Časopis za suvremenu povijest, br. 3/2007, str. 106.

³⁶ Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 8(1942.), br. 9, Prodaja židovskih trgovina i nekretnina

³⁷ Isto.

³⁸ Isto, br. 14, Kupovne cijene procijenjenih židovskih trgovina i poduzeća u Koprivnici ; br. 19 Prodaja židovskih poduzeća i trgovina u Koprivnici i Ludbregu ; br. 21 Prodaja židovskih trgovina i poduzeća u koprivnici i okolici te Ludbregu ; br. 25 Poduzeća na prodaju ; br. 30 Prodaja židovskih trgovina i poduzeća u kotarevima Koprivnica, Ludbreg i Gjurgjevac

³⁹ DESPOT, Vrijeme, str. 79. – 80. ; DABJ, 29 : Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača, Bjelovar 1945., Zločin izvršen nad Židovima, Gradska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Koprivnici, 11. rujna 1945.

⁴⁰ Marica KARAKAŠ OBRADOV, Migracije srpskog stanovništva na području Nezavisne Države Hrvatske tijekom 1941. godine, Časopis za suvremenu povijest, br. 3/2011., str. 801. – 826. ; Više o njemačkoj politici prema Slovencima nakon okupacije: Jozo TOMASEVICH, Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945. : okupacija i kolaboracija, Zagreb, 2010., str. 97. – 106. ; O ustaškom teroru nad Srbima: Isto, str. 431. – 456.

đurđevačkom području je iz sela općine Pitomača (Velika i Mala Črešnjeвица, te Grabrovnica) iseljeno 86 osoba. Već 20. i 23. kolovoza većina osoba smještenih u logoru u Bjelovaru deportirana je u Srbiju. Daljnje deportacije nisu provođene jer su Nijemci u listopadu 1941. zabranili iseljavanja u Srbiju.⁴¹

Osim pojedinaca koji su promijenili vjeroispovijest za iseljavanje nisu bili planirani oni Srbi koji su živjeli u miješanim brakovima, obiteljima čiji su članovi bili u Hrvatskoj vojsci, samci, te »lojalni« pojedinci prije 1941. I za dio osoba u logorima za koje se planirao progon u Srbiju deportacija nije izvršena. Ti pojedinci su pušteni kućama, što je predstavljalo problem za lokalne vlasti budući da su imanja odvedenih u logore za deportaciju vrlo brzo bila dana na korištenje drugima. Upravo iz tog razloga su i brojne zamolbe iseljenih stanovnika da im se omogući povratak njihovim domovima najčešće bile odbijene. Većinom su na posjede Srba u Podravini naseljeni siromašniji stanovnici, uglavnom s područja njihove općine, 19 hrvatskih obitelji je naseljeno na posjede u kotaru Đurđevac (općina Pitomača) i 54 obitelji u kotaru Koprivnica (općina Sokolovac). No na posjede iseljenih Srba bili su naseljeni i Slovenci i to njih 83 u selima općine Sokolovac (Veliki Poganac, Mali Poganac, Lepavina, Ribnjak i Koprivnička Rijeka), te 15 u Velikoj Črešnjevici. Prema podacima Kotarske oblasti u Đurđevcu iz studenog 1941. siromašne obitelji su kolonizirane na 20 napuštenih posjeda u općini Pitomača, a tijekom listopada u ovaj kotar nije doseljen niti jedan Slovenac.⁴²

Na iseljene srpske posjede u općini Sokolovac već su u kolovozu 1941. postavljeni povjerenici, a nakon masovnih iseljavanja tamošnjih Srba 16. kolovoza postavljeno je 18 povjerenika na ova imanja.⁴³ Kotarska oblast u Koprivnici u svom mjesečnom izvještaju iz listopada 1941. Velikoj župi navodila je kako se iz općine Sokolovac mnogo stanovnika iselilo, te se tamo provodila kolonizacija.⁴⁴

Područje Velike župe Bilogora je bilo gospodarski snažnije nego mnoga druga područja NDH, naročito u poljoprivredi, pa su viškovi s ovog područja često bili namijenjeni za pasivne krajeve. Međutim zbog iseljavanja srpskog stanovništva ostalo je nezasijano oko 10% poljoprivrednih površina Velike župe, što je bio značajan problem za zemlju koju je zahvatio rat. U cijeloj Velikoj župi je bilo oko 1100 iseljenih domaćinstava, od ukupno 75.409. Postojala je i bojazan da doseljenici na njihove posjede neće dovoljno kvalitetno obraditi zemlju jer su mnogi došli iz krajeva gdje tehnika obrade nije bila na visini kao u podravsko-bilogorskom kraju. Velika župa je dala prijedlog da se dio iseljenih posjeda pretvori u prosvjetne domove na kojima bi se održavali gospodarski tečajevi, te da jedno imanje bude uzorno dobro na kojem bi stočari i ratari nabavljali kvalitetno sjeme i rasadni materijal. Međutim uredi za kolonizaciju podijelili su sve posjede doseljenicima.⁴⁵

Na području Velike župe Bilogora na imanja raseljenih Srba ukupno su naseljene 483 obitelji. Dijelom su doseljene obitelji iz Slovenije, no dobrim dijelom se radilo o smještaju obitelji koje su i ranije živjele na području Velike župe. Tako je primjerice mnogo obitelji iz kotara Đurđevac (općine Kalinovac, Ferdinandovac, Đurđevac, Virje, Pitomača) preseljeno na imanja u općini Predavac kod Bjelovara.⁴⁶

Imovina Srba bila je itekako na meti vladajućeg režima, pa je Udruženje trgovaca iz Koprivnice 5. svibnja 1941., isto kao i za židovske radnje, sastavilo imenik 11 trgovačkih radnji na području kotara kojima su vlasnici bili pravoslavci. Za te radnje su predloženi povjerenici na način kako je to prikazano u Tablici 1.⁴⁷

⁴¹ ŠKILJAN, Prislino iseljavanje, str. 350. – 352.

⁴² Isto, str. 350. – 364. ; DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 7, Kotarska oblast u Đurđevcu – Mjesečni izvještaj o općoj situaciji za mjesec listopad, 4. studenoga 1941.

⁴³ ŠKILJAN, Prislino iseljavanje, str. 348.

⁴⁴ DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 7, Kotarska oblast u Koprivnici – Mjesečni izvještaj o općoj situaciji, 16. listopada 1941.

⁴⁵ Isto, Godišnjak Nezavisne Države Hrvatske, gradivo za Veliku župu Bilogora u Bjelovaru, 23. veljače 1942., str. 9. – 19.

⁴⁶ Isto, Progona - popis preseljenih osoba

⁴⁷ HDA, 1514 : Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu, Imenik svih trgovačkih radnji vlasnika pravoslavne vjeroispovijesti u gradu i srezu Koprivnica, 5. svibnja 1941., str. 637

Vlasnik radnje	Djelatnost	Mjesto	Predloženi povjerenik
Mihajlo Šepelj	Mješovita roba	Drnje	Dragutin Široki,
Ana Kovačević	Građevno drvo	Novigrad	Stjepan Vedriš
Gabro Radaković	Mješovita roba	Delovi	Krunoslav Kauzlarić,
Ljubomir Vulić	Mješovita roba	Novigrad	Emanuel Koubek
Tomo Čović	Mješovita roba	Mala Mučna	Dr. Ante Jurina
Čedo Jadžić	Mješovita roba	Sokolovac	Dr. Ante Jurina
Gjuro Manojlović	Mješovita roba	Sokolovac	Dr. Ante Jurina
Stefo Rojčević	Mješovita roba	Reka	Aleksander Konstantin
Svetozar Kovačević	Benzin i petrolej	Koprivnica	Slavko Pačić
Nikola Kovačević	Građevno drvo	Koprivnica	Slavko Pačić
Janko Njegovan	Mješovita roba	Ždala	Stjepan Šomen

Tablica 1

Oduzimanje imovine koja je pripadala Židovima i Srbima nedvojbeno je doprinijelo padu gospodarstva (u ionako teškoj ekonomskoj situaciji uslijed rata), jer novi upravitelji njihovih poduzeća, uglavnom politički podobnici režima, nisu bili dovoljno vješti za kvalitetno vođenje obrta i trgovačkih radnji kao njihovi prethodni vlasnici.

Postojali su isto tako i drugačiji planovi vladajućih ustaša s oduzetom imovinom, kao što je npr. korištenje oduzetih nekretnina u svrhu javnih potreba. Tako su npr. u zgradu iseljenog Srbina Miloša Radančevića koja se nalazi u središtu Koprivnice ustaške vlasti planirale smjestiti školsku polikliniku, antituberkulozni dispanzer i ambulantu gradskog fizikata.⁴⁸ Isto tako od rujna 1941. postojao je plan da se u kuću Židova Huga Heinricha u Koprivnici preseli ubožnica, jer je postojeća bila u lošem stanju.⁴⁹

PLANOVI S PRAVOSLAVNIM I ŽIDOVSKIM SAKRALNIM OBJEKTIMA

Ustaški stožer Velike župe Bilogora sastavio je u siječnju 1942. prema napatku Ravnateljstva za javni red i sigurnost (RAVSIGUR) rješenje o rušenju pravoslavnih crkava i židovskih hramova na području Velike župe. Plan je podržalo i čelništvo same Velike župe Bilogora a njime je određeno da se pojedine crkve neće rušiti već da ih se treba preurediti u katoličke crkve, no takvi su objekti bili u manjini. Također je određeno i za što će se upotrijebiti građevinski materijal nakon rušenja. Prijedlog je bio da se za rušenje vjerskih objekata koristi radna snaga seljaka, tako da bi ovi poslovi za vlasti bili besplatni.⁵⁰ Plan za postupanje s pravoslavnim i židovskim vjerskim objektima u kotarima Koprivnica i Đurđevac vidljiv je u tablici 2.

Ovaj plan na sreću nije proveden niti na jednom sakralnom objektu, što potvrđuje i dopis Kotarske oblasti u Đurđevcu iz srpnja 1942. u kojem se ističe da na »...ovdašnjem području nema narušenih židovskih i grčko-istočnih gradjevina.«⁵¹ Židovi s područja Đurđevca nisu imali klasični vjerski hram, već su se sastajali u jednoj kući koja je bila uređena za te namjene. Umjesto rušenja u nju je bila smještena ženska Ustaška mladež.⁵²

Gradsko poglavarstvo u Koprivnici u izvješću Velikoj župi po pitanju likvidacije vjerskih objekata Židova i pravoslavaca u srpnju 1942. navodi da je u Koprivnici »...jedna grčko-istočna crkva koja je ostala od zapečaćenja netaknuta te bi se nakon čišćenja odmah mogla staviti u prvobitno stanje i jedan

⁴⁸ Koprivnički Hrvat, Koprivnica, 8(1942.), br. 42. Gradsko poglavarstvo u Koprivnici – Mjesečni izvještaj o općoj situaciji, 9. listopada 1941.

⁴⁹ DABJ, 20 : Velika župa Bilogora, kutija 7, Gradsko poglavarstvo u Koprivnici – Mjesečni izvještaj o općoj situaciji, 17. siječnja 1942.

⁵⁰ Isto, Ustaški stožer »Bilogora« - Rušenje pravoslavnih crkava, 22. siječnja 1942.

⁵¹ Isto, Likvidacija narušenih židovskih i grčko-istočnih gradjevina, 13. srpnja 1942.

⁵² Isto, Podatci o židovskim bogomoljama, 14. ožujka 1942.

Općina/grad	Mjesto	Objekt	Namjena	Što s građ. materijalom nakon rušenja
Koprivnica	Koprivnica	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
	Koprivnica	Židovski hram	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
Novigrad Podravski	Plavšinc	Pravoslavna crkva	Preurediti u rkt. crkvu	-
	Glogovac	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja pučke škole
	Javorovac	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja rudarskih kuća
Sokolovac	Lepavina	Pravoslavna crkva	Na raspolaganje mjerodavnom ministarstvu	-
	Široko selo	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
	Mučna Reka	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
	Poganac	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
	Velike Sesvete	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja ustaškog doma
	Đurđevac	Đurđevac	Židovski hram	Rušenje
Pitomača	Mala Črešnjevica	Pravoslavna crkva	Rušenje	Gradnja nove rkt crkve u V. Črešnjevici
	Mala Črešnjevica	Župni dvor (farof)	Prenamjena u školu	-

Tablica 2

židovski hram koji bi se uz manje popravke dao preurediti u veću dvoranu.«⁵³ Iz židovske sinagoge u Koprivnici uklonjena su bila sva obilježja te je zgrada predana na korištenje Odboru za prodaju židovskih stvari. Nakon toga u sinagogu su se smještale pokretne Židova koje su prodavane. Gradski načelnik Bešenić je nakon napatka o rušenju predlagao da se sinagoga pokloni gradu, nakon čega bi se zgrada preuredila i dala na korištenje kulturnim i dobrotvornim društvima koje nisu imale svoje prostori-rije.⁵⁴ Državni izvještajni i promidžbeni ured se krajem ožujka i složio s ovim prijedlogom pa je gradonačelnik tražio da sinagoga i formalno pređe u vlasništvo grada.⁵⁵

Napatuk o rušenju pravoslavnih vjerskih objekata drastično je izmijenjen nakon osnivanja Hrvatske pravoslavne crkve u lipnju 1942. Odlukom zapovjedništva UNS-a za židovske građevine je ostao vrijediti napatuk o rušenju, dok se za pravoslavne objekte to odnosilo samo na one građevine čija bi obnova stajala više nego li je vrijednost objekta. One građevine koje je bilo moguće obnoviti u manjem trošku trebalo je to obaviti kako bi služile potrebama Hrvatske pravoslavne crkve.⁵⁶

ZAKLJUČAK

Nakon relativno mirnog suživota između većinskog hrvatskog stanovništva i najzastupljenijih nacionalnih manjina u Podravini, situacija se promijenila stvaranjem Nezavisne Države Hrvatske kada je vlast preuzela ustaška organizacija. Ustaše su svoju borbu za hrvatsku samostalnost temeljili na agresivnoj politici koja je tridesetih godina uključivala ciljane terorističke napade i atentate, za razliku od HSS-a kao dominantne političke snage na hrvatskoj političkoj sceni koji je svoje ciljeve nastojala ostvarivati pacifističkim metodama. Preko noći vlast dakle preuzima dotad politički marginalna skupina koja počinje postupati izrazito nasilno prema Srbima i svima koji su podržavali beogradski velikosrpski režim, a po uzoru na naciste i prema Židovima i Romima. Politička scena u Podravini se time značajno zaokreće za sve, a posebno na manjinsko stanovništvo (Srbe, Židove i Rome) koje režimu postaje nepoželjno samo zbog svog podrijetla. Ne samo da su preko noći postali građani drugog reda, već su u narednim danima i njihovi životi došli u ozbiljnu opasnost.

⁵³ Isto, Likvidacija narušenih židovskih i grčko-istočnih građevina, 28. srpnja 1942.

⁵⁴ Isto, Židovska bogomolja - podatci, 23. ožujka 1942.

⁵⁵ Isto, Židovska bogomolja – prijedlog o raspolaganju i izvlastbi, 3. travnja 1942.

⁵⁶ Isto, Likvidacija narušenih židovskih i grko-istočnih građevina, 3. srpnja 1942.

Važan dio rasističke i genocidne politike ustaškog režima prema Židovima i Srbima nakon stvaranja NDH 1941. godine bilo je oduzimanje njihove vrijedne imovine. Ovaj segment bio je među mnogim ustašama čak i važniji nego ideološki razlog politike prema spomenutim narodima. Zahvaljujući takvoj politici mnogi ustaški dužnosnici i podobnici došli su preko noći u priliku za kontroliranje značajne imovine i bogatstva ljudi koji su strpani u koncentracijske logore ili prognani iz svojih domova.

Iako se oduzimanje imovine Srba i Židova pravdalo kao podizanje hrvatske nacionalne privrede, radilo se o najobičnijoj bezobzirnoj pljački. Mnogi pojedinci bliski režimu stekli su na taj način preko noći veliku materijalnu korist.

Vladao je velik interes režimskih kadrova za pozicije povjerenika nad trgovačkim radnjama Židova u Podravini, pa su prvotni prijedlozi povjerenika mijenjani i doručivani kako bi se zadovoljio interes vladajućih. Povjerenici su dobili mogućnost autonomnog raspolaganja imovinom koju su preuzeli, te su zapravo postali njeni pravi vlasnici bez kojih se niti jedna značajnija aktivnost nije mogla učiniti. Kad je poslovna imovina Židova nacionalizirana krenula je njena procjena i prodaja. Stari vlasnici oduzete imovine tad su već u većini bili odvedeni u koncentracijske logore gdje su najčešće smrtno stradali.

Imenovanje povjerenika i novih upravitelja oduzetih poduzeća doprinijelo je i slabljenju gospodarstva jer većina novopostavljenih nije imala potrebne vještine za vođenje gospodarskih subjekata. U trgovačke radnje Srba su isto tako postavljeni povjerenici, te su problemi u njima bili identični. Na posjede iseljenih Srba u Podravini u manjem su broju naseljeni Slovenci, a češće siromašniji ljudi iz Podravine. Poljoprivredno zemljište su preuzeli novonaseljeni stanovnici, te se ovdje javio problem s kvalitetom obrade zemlje, a jedan dio poljoprivrednih površina ostao je nezasijan. Kad su Nijemci prekinuli iseljavanje Srba u Srbiju vlasti su došle u problem jer su njihova imanja bila već naseljena s hrvatskim i slovenskim stanovništvom, pa su molbe povratnika da se vrate na svoja imanja odbijane.

Uz ustaške kadrove, jednim dijelom u su u stambene objekte Židova naseljene izbjeglice i doseljenici iz drugih hrvatskih krajeva, a dio stanova predviđen je i za potrebe javne namjene. Dobar dio nekretnina dan je u zakup zainteresiranim posjednicima, a s vremenom su organizirane dražbe za prodaju trgovačkih radnji. Nakon rata komunističke vlasti su analizirale tko se u ratu obogatio kao profiter odnosno tko je ostvario ratnu dobit, pa je tako radila i Komisija za utvrđivanje ratne dobiti u Koprivnici. Kao ratna dobit definirana je sva stečevina u vrijednosti iznad 25.000 dinara te se sve iznad toga trebalo predati državi u svrhu obnove zemlje. Ustaški kadrovi većinom su ili osuđeni te im je imovina konfiscirana, što je bio slučaj s većinom najistaknutijih ustaša u Podravini, ili su pobjegli u emigraciju. Svi ostali koji su u ratu stekli imetak, odnosno ratnu dobit, bili su pozvani da se prijave. Na sjednicama komisije 15. i 17. prosinca 1945. utvrđeno je 15 ratnih dobitnika u Koprivnici i kotaru Koprivnica, dok je sedam osoba oslobođeno od optužbe da su ostvarile ratnu dobit.⁵⁷ Nije moguće utvrditi koliko je ratne dobiti, prema kriterijima Komisije, ostvareno raspolaganjem oduzetom imovinom Srba i Židova u Podravini no zasigurno da i ona ima značajan udio u tome.

Ustaške vlasti Velike župe Bilogora sastavile su početkom 1942. plan o postupanju s pravoslavnim i židovskim sakralnim objektima. Ovaj plan predviđao je rušenje i prenamjenu vjerskih objekata, a samim time uništenje duhovnih i kulturnih simbola Židova i Srba. Na sreću ova suluda ideja nije realizirana budući da su ustaške vlasti uvidjele da represija protiv Srba doprinosi širenju i jačanju partizanskog ustanka, pa je nakon osnivanja Hrvatske pravoslavne crkve sredinom 1942. plan koji je predviđao rušenje vjerskih objekata izmijenjen. Što se tiče malobrojnih vjerskih objekata Židova u Podravini, vladajući ustaše su uvidjeli da im i oni mogu privremeno kao takvi poslužiti umjesto da ih se samo sruši. S druge strane niti sredstava za gradnju i prenamjene ovih objekata nije bilo, pa je moguće da su i zahvaljujući tome spomenuti vjerski objekti ostali sačuvani.

⁵⁷ Podravske novine, Koprivnica, 8(1945.), br 14., Ratni dobitnici

LITERATURA**KNJIGE I ČLANCI**

- Zvonimir DESPOT, Vrijeme zločina, Zagreb : Slavonski Brod, 2007.
- Zdravko DIZDAR, Ljudski gubici logora "Danica" kod Koprivnice 1941. – 1942., Časopis za suvremenu povijest, br. 2, 34(2002.), str. 377. – 407.
- Zdravko DIZDAR, Odnos ustaša prema HSS-u na koprivničkom području i u ustaškom logoru Danica, kraj Koprivnice, Podravina 7(2006.), br. 9, str. 86. – 118.
- Ljiljana DOBROVŠAK, Židovi u gospodarstvu Koprivnice i Podravine, Podravina, 8(2009.), br. 16, str. 98. – 114.
- Franjo HORVATIĆ, Logor Danica u Koprivnici, Podravski zbornik 1, Koprivnica, 1975.
- Franjo HORVATIĆ, Ustaški zločini i teror u Koprivnici 1944. i 1945. godine, Podravski zbornik 6, Koprivnica, 1980., str. 34. – 44.
- Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska, Zagreb, 1977.
- Marica KARAKAŠ OBRADOV, Migracije srpskog stanovništva na području Nezavisne Države Hrvatske tijekom 1941. godine, Časopis za suvremenu povijest, br. 3/2011, str. 801. – 826.
- Hrvoje MATKOVIĆ, Na vrelima hrvatske povijesti, Zagreb, 2006.
- Vladimir ŠADEK, Političke stranke u Podravini 1918. – 1941., Koprivnica, 2009.
- Filip ŠKILJAN, Odnos ustaške vlasti na Kalniku i potkalničkom kraju prema Srbima, Židovima i Romima 1941. godine, Cris, 11(2009), br. 1, str. 91. – 103.
- Filip ŠKILJAN, Prisilno iseljavanje Srba iz Podravine i Kalničkog prigorja u ljeto i ranu jesen 1941. godine, Cris, 14(2012), br. 1, str. 342. – 364.
- Krešimir ŠVARC, Prilozi za povijest koprivničkih Židova, Podravski zbornik 17, Koprivnica, 1991. Str. 167. – 182.
- Jozo TOMASEVICH, Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945. : okupacija i kolaboracija, Zagreb, 2010.
- Ustaša : dokumenti o ustaškom pokretu, Zagreb, 1995.
- Danijel VOJAK, Romi u Podravini, Podravina, 4(2005.), br. 7, str. 107. – 124.
- Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Podržavljenje imovine Židova u Osijeku u NDH, Časopis za suvremenu povijest, br. 3/2007, str. 97. – 116.

IZVORI

- Državni arhiv Bjelovar (DABJ):
- 20 : Velika župa Bilogora
- 29 : Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača, Bjelovar 1945.
- Hrvatski državni arhiv (HDA):
- 1514 : Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu
- 01.1491 : OZNA
- 1499 : Velika župa Bilogora
- 01.1561 : Fond Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945-1987. (SDS RSUP SRH)

NOVINE

- Koprivnički Hrvat (Koprivnica), Koprivnica, 7(1941.) i 8(1942.)
- Podravske novine, Koprivnica, 8(1945.)

SUMMARY

The founding of the Independent State of Croatia in April 1941 gave rise to genocide and racist policy of Ustasha regime towards the Serbs, the Jews and the Romani. Followed by the ideological justification of the prosecution, the Ustasha regime wanted to gain the real-estate and other valuable property owned by the Jews and the Serbs. With the excuse that such policy aimed to strengthen the Croatian economy, great plunder was carried out, and the Ustasha leaders and their individual followers gained enormous wealth over night. Commissioners were appointed for shops and companies owned by the Jews and Serbs, while the Slovenes or poor local farmers were settled on Serbian farms. The productivity of the farms and companies was considerably reduced because the new managers did not have the appropriate know-how for managing the appointed subjects, thus causing substantial damage to the economy. Ustasha government had an insane plan for treating Jewish and Serbian religious objects, which included the demolition of a part of their cultural and religious monuments. Luckily, this plan was not realized in the end.